

Horváth Ádám

HÁROMSZÖGEK A JÖVŐ MAGYAR KÜLPOLITIKÁJÁBAN

3. rész

LÁSZLÓ ANDRÁS a következőket írja az első világháború körülményeivel kapcsolatban: „Szerbia és a szerb szabadkőművesek (nem szabad elfelejteni!) az Osztrák-Magyar Monarchia területén, de Szerbiából irányítva, összeesküvéseket és merényleteket szerveztek. Egy ilyen merényletnek esett áldozatul Ferenc Ferdinánd főherceg, a trónörökös és felesége Sarajevóban. Sarajevó, mint most is, Boszniához tartozott, Bosznia pedig a Monarchiához. A bosnyák muszlimok egyébként a Monarchia leghűbb és legkiválóbb katonái voltak, elkötelezett hívei a Monarchiának, a bosnyák muszlim küldöttek pedig mindig különlegesen méltányos bánásmódban részesültek, ha az Udvarnál jártak. Tulajdonképpen Bosznia védelmében az Osztrák-Magyar Monarchia olyan ultimátumot intézett Szerbiához, miszerint ki akarja nyomoztatni a merényletek háttérében működő szervezeteket”.¹

A bosnyákokról a jobboldalon is kevesen tudják, hogy nem csupán hű és kiváló harcosai, katonái, hivatalnokai voltak közös hazánknak, hanem az első világháború utáni, elcsatolni kívánt

területeinken folyó harcokban is részt vettek, nem kis mértékben hozzájárulva a nyugati részek megmaradásához. Ennek a szinte páratlan hűségnek és harcnak ma ikonikus alakja kellene hogy legyen Durics Hilmi Huszein, akiről nem-hogy utcák nincsenek elnevezve hazánkban vagy szobrok nem állnak a tiszteletére, de a többség még csak a nevét sem ismeri. Az úgynevezett nemzeti oldalon sem.

A témával foglalkozó, nem meglepő módon gyér mennyiségű tanulmányok közül az egyik legrészletesebb a mai alfahir.hu elődjén, a barikad.hu-n jelent meg 2010-ben.² Eszerint a nyugat-magyarországi felkelés felkelőihöz egy máig pontosan tisztázatlan létszámú, ám hozzávetőlegesen több száz fős, igen jelentős erőt képviselő bosnyák és albán, magukat a magyar hazához tartozónak valló muszlim honvédő csatlakozott Durics Hilmi Huszein vezetésével. A Monarchia összeomlása után több bosnyák katona és civil maradt a Trianon utáni Magyarország földjén. Így Durics Hilmi Huszein is,

¹ László András: A XX. század kezdetének meghatározó történelmi mozgásai Európában és Magyarországon. *Pannon Front* (Budapest) 7. évf. (2001) 6. sz. (december) 15. o.

² Horváth Ádám: A Rongyos Gárda ismeretlen hősei. *Barikad.hu*, 2010. április 30. Jelenleg: <http://alfahir.hu/node/41024>. (Utoljára megtekintve: 2015. november 11.)

aki 1920-ban költözött Bécsből végleg hazánkba. Önéletrajza szerint 1887. november 11-én született Bosna Krupa városában, apja (Durics Mahmud Aga) a város polgármestere s egyben gazdag fölbirtokos volt. Középiskoláját (Darul Muallimin) kitűnően végezte el, majd ezt követően Kairóban és a mai Isztambulban szerezte meg felsőfokú muszlim teológiai képezését. A magyar és a bosnyák nyelv mellett kitűnően beszélt németül és törökül, valamint folyékonyan arabul és perzsául is. 1914-ben, az első világháború kitörésekor behívták katonai szolgálatra, s mint táborigámpa a vegyes bosnyák ezrednél szolgált. (A imám az iszlámban az adott kisebb vagy nagyobb közösség tagjai közül a vallási kérdésekben legnagyobb tudású személy, aki a közösségi, napi ötszöri imát is jogosult vezetni. A második legjelentősebb világvallásban a „pap” megfelelője lenne, ha lenne egyház és nem lenne vallásilag tilos a közvetítő személy Isten és ember között.)

A háború minden hadszínterén megfordult, ahol a Monarchia csapatai harcoltak. 1915-ben a déli hadszínterén (a délvidéki Szabácsnál) súlyos tüdőlővést kapott és a bal térde is megsérült. Még ez év nyarán, felépülve sebesüléséből, mint tartalékos táborigámpát ismételten behívták, s a Monarchia hadügyminisztériumától Ferenc József uralkodó által megerősített „muszlim táborigámpa” beosztást kapott. Ez a beosztás akkor századosi ranggal járt. A világháború végén nevezték ki őrnagynak. Muszlim vallástant is tanított a bécsi kadétiskolán növendékeinek. A Monarchia összeomlásakor a szerbek agyonlőtték apját, s elkobozták a család földjeit (1040 hold), a házukkal együtt. 1919-ben feleségül vette Hindy-Szabó Elek testőr ezredes lányát, a nálánál idősebb Idát, s 1920 októberében, belépve a boszniai helyzetbe, hitvesével Budapestre költözött. Ekkor nyolcvanöt társával együtt a Prónay-különítményhez csatlakozott.

Mint már említettük, részt vettek a nyugat-magyarországi felkelésben, s hogy Sopron magyar maradhatott, bizonyosan a bosnyák-albán muszlim felkelők érdeme is. Sopronban minden évben megünneplik az 1921-es soproni népszavazás évfordulóját, de arra kevesen emlékeznek, hogy legalább a népszavazás lehetőségét nem politikusok csikarták ki az akkori nagyhatalmaktól, hanem egy pár száz fős önkéntes harcos, akiknek jó része bosnyák-albán muszlim önkéntes volt. Ezeket a hadfiakat is érintette az erővel átalakított új Európa, sokan földönfutóvá váltak, s itt, a Rongyos Gárdában találták meg azt az eszmét, melyért képesek voltak akár életüket is áldozni. Sokan a szerb hadseregből szöktek át. Kettesével, hármásával, egyszer pedig egy egész szakasz teljes felszereléssel. E katonák akadályozták meg, hogy az osztrák reguláris hadsereg és csendőrség birtokba vegye a trianoni békediktátumban kapott területeket. Egész Burgenlandot elfoglalták és kikiáltották a Lajta Bánságot.

1990-ig ezekről a nagyszerű tettekről sajnos kevés szó eshetett, és ma is kevesen tudják, hogy kik voltak e hős felkelő katonák. A „rongyosok” ágfalvi csatájának köszönhető, hogy Sopron magyar maradt, mivel ez az ütközet vezetett a velencei tárgyalásokhoz. Van egy név szerint fennmaradt hősi halottjuk is, Ahmednek hívták, s bosnyák származású muszlim volt. Hasszán bég, egy „kiugrott” hodzsza (vallási tanár) növendék vezette az albán muszlimokból álló szakaszt. Bátorsága és vakmerősége mára legendává vált. A muszlim vallásúak más harcosokkal egyetemben megkapták a Prónay verette bronz emlékérmét, amelyből háromezer darabot készítettek. Járt hozzá egy „Lajtabánsági Emlékérem Igazolvány” is, mely a viselőjét felhatalmazta az érem hordására. A bosnyák vezető, Durics Hilmi Huszein is ekkor kapta meg az első világháborús kitűn-

tetései mellé a nyugat-magyarországi felkelés szóban forgó bronz emlékérmét.

Huszein a magyar állampolgárságot 1927 februárjában szerezte meg Kecskeméten. Budapesten lakott, a Molnár utcában, de anyagi helyzete nem engedte meg, hogy a kecskeméti illeték helyett a budapesti, sokkal magasabb illetéket lerója, valamint a Prónay- és Héjjas-különítményben (a Rongyos Gárdában) sok kecskeméti barátja is lett, akik túlnyomórészt földművesek voltak. A dolgot ő maga így magyarázza: „Jegyzőkönyv: Felvétel Kecskeméten a város főjegyzői hivatalában 1926. március 2-án. Megjelent Durics Husszein Hilmi budapesti lakos, és előadja a következőket: Kecskemét városához intéztem kérelmet a községi kötelékbe való felvétel kilátásba helyezése iránt, azért, mert Budapesten, ahol lakom, óriási összeget kell mint illetéket ebben az ügyben kifizetni, amelyet, bár magamat el tudom tartani, megfizetni nem tudok. Kecskemét városát azért választottam ki, mert fiaival együtt

harcoltam Nyugat-Magyarországon, és jó barátaim közöttük vannak. Boszniában 1040 hold földem és házam van, de halálbüntetés várna, ha visszamennék. Ezért óhajtok magyar állampolgár lenni. Tisztelettel kérem kérelmem teljesítését. Jelenleg a székesfővárosnál vagyok alkalmazásban mint javadalmi őr, végleges állásba csak az állampolgárság elnyerése után mehetek.” Önéletrajzot is mellékel a kérelméhez.

A magyarországi iszlám modern kori történelmében alapító-vezető szerepet játszó Durics „effendiből” – aki egy elszegényedett ex-katonatiszt volt – világutazó és több újság címoldalán szereplő „budai nagymufti” vált. 1931. augusztus 20-án a fővárosi Szent István-ünnepségeket a magyarországi muszlimok is megünnepezték a Hold utca 19. szám alatt. Durics Hilmi Husszein itt mondta el megalakult muszlim közössége első nyilvános *khutbáját*, vagyis „szentbeszédét”. Ebből idézve sok minden kiderülhet az akkori helyzetről, a bosnyák és albán muszlimok Magyarország iránti lojalításáról: „Muszlimok! Díszes ünneplő közönség! Egy évezred előtt, Allahnak, a Hatalmasnak és Könyörületesnek akarata egy nagyszerű fejedelmet ajándékozott a magyar fajnak. A bölcs Szent Istvánt, aki megalkotta a magyar államot, mely egy évezred viharait állotta, mert a nagy király államát az Egy Istenre alapította... Ezt az országot, amelynek mi, magyar muszlimok is tagjai vagyunk, nem kell félteni, amíg nem tér el az első bölcs királya hagyományaitól. Le fogjuk rázni az emberi rövidlátás és gonoszság által kovácsolt trianoni béklyókat is! Allah szabadságot és nem börtönt rendelt a magyar nemzetnek. Mi, szláv anyanyelvű, de magyar érzésű muzulmánok is tagjai vagyunk az egykori ősi turán-iráni közös népcsaládnak, ezer évig ősi földünk Szent István koronájának díszé, ékessége volt, mi magyar hazánkat az utolsó lehetőségünkig szeretjük, s ha kell, mint azt a világháborúban is megmutattuk, életünkkel és vérünkkel is meg fogjuk védeni. A Korán parancsolja az Isten

és a Haza szeretetét, s mi követjük Allah parancsait. Az élő, hatalmas, könyörületes egy igaz Isten hitét a Sátán hordái fenyegetik, vallástalanná, Isten nélkülivé, erkölcsteleenné, hazátlanná akarják tenni a népet, Isten helyett gépeket állítanak, az erkölcs helyett becstelenséget, felebaráti szeretet s különös megbecsülés helyett egyenletlenséget, becsület helyett sivár anyagi érdekeket hirdetnek, megbontják a családi élet hagyományait, gyermeket a szülő ellen lázítanak, megbontják a tekintély tiszteletét, s fel akarják állítani a moszkvai Dáddzsál [Antikrisztus (H. Á.)] országát. Lerombolnak mecseteket, templomokat, imaházakat, iskolákat, s az erkölcstelenségnek és istentagadásnak építenek oltárokot. Akár Keletről, akár Nyugatról jön ez a sátáni támadás, az iszlám vétót kiállt! Az Isten köré kell se-reglenünk, hogy megdöntsük a sátán és segédhadai hatalmát, s visszavezessük a népet az istenfélelem, tekintélytisztelet, becsület, hazaszeretet és irgalom útjára. Isten nélkül és Isten ellen nincs élet, nincs haladás, nincs boldogulás! Magyarország létérdeke, hogy a készülő nagy harcban magához ölelje az iszlámot, mert ha mindazok, akik hisznek az Istenben, összefognak, akkor Szent István birodalma nem múló jelenség lesz a történelemben, hanem újra ki fog terjedni a Kárpátok és az Adria között. Mi, magyar muszlimok tisztelettel hajlunk meg Szent István, a magyar nemzet pejgambere [prófétája (H. Á.)] előtt, s magyar keresztény testvéreinkkel együtt énekeljük: »Hol vagy, István király / Téged magyar kíván / Gyászos öltözetben / Teelötted sírván!« Ámen.”

A Durics Hilmi Huszein által rettegett kommunizmus a második világháború után a

maga teljes, alapig ható rombolásával elborította Európát, hazánkat és a Balkánt, így Boszniát és az Enver Hodzsa-féle Albánián kívüli albán területeket is, amely a „mi gulyáskommunizmusunkhoz” képest is lágyabb, ámde aljasabb rendszert hozott: a Tito-i Jugoszláviát, azt a mesterséges államot, ahol az új nemzetiség és vallás az ateizmus lett.³ Ekképpen a rendszer-váltásig komoly magyar-bosnyák és magyar-albán kapcsolatokról nem beszélhetünk. A Tito-i műállamban egy vezetés alá lett terelve a szlovén, a szerb, a magyar, a bosnyák, az albán, a bunyevác, a német, a montenegrói, a horvát és a macedón. Ahogyan azt Alija Izetbegovics bosnyák elnök is elmondta az írásunk előző részében⁴ hosszan idézett utolsó interjújában: az ottomán birodalom bukásának és a két világháborúnak a sorscsapásai után a Tito-i ateizmus volt az utolsó szög a valaha vallásos és virágzó Bosznia újkori koporsójába. Ezt sikerült tetéz-

³ Míg a Tito-i Jugoszláviában a viszonylagos jólét és a nemzetiségek vallások nélküli, ateista alapú, mesterséges „jugoszláv” identitása volt a meghatározott cél, addig a keményvonalas sztálinista, a második világháború előtt párizsi és brüsszeli kommunista és szabadkőműves műhelyekben felkészítést kapott Enver Hodzsa vezette Albániában a teljes szegénység és a totális, kötelező ateizmus uralkodott. A templomokat és mecseteket utolsó porig rombolták, a muszlim vallási vezetőket és papokat évtizedekre bebörtönözték, sokan közülük a kínzásokba haltak bele.

⁴ Horváth Ádám: Háromszögek a jövő magyar külpolitikájában. 2. rész. *Magyar Hüperión* (Budapest) 3. évf. (2015) 2. szám (nyár)

ni az 1991-ben Szlovéniában majd Horvátországban kirobbant, később Boszniára áttérjedt ex-jugoszláv, szerb agresszióval és népirtással, amely nemzetiségi és vallási feszültségeket szinte bizonyosan a korábbi Jugoszlávia mesterseges, elnyomó politikája idézte elő.

E háborúban és azt követően, ha takaréklángon is, de folytatódtak a történelmi hagyományokhoz hű magyar-bosnyák kapcsolatok. Bosnyák oldalon több tucat vajdasági és horvátországi magyar önkéntes harcolt a szerb agresszorok ellen, a háború után pedig a magyar katonák döntő szerepet vállaltak a katolikus horvátok és muszlim bosnyákok által vegyesen lakott hercegovinai (Bosznia-Hercegovina déli területe) Mostar történelmi, Csontváry Kosztka Tivadar által is megfestett, a háborúban a horvátok által lerombolt hídjának, az Öreg Hídnak (Stari Most) az újjáépítésében. (Például a több mint hatvan tonnányi követ kizárólag magyar katonai bűvárok emelték ki a szűk medrű, rendkívül nagy sodrású smaragdzöld Neretva vizéből.)

A háború (1992–1995) sújtotta Bosznia-Hercegovina ma két entitásból áll: az ország területének 51 százalékát kitevő Bosznia-Hercegovinai Föderációból (bosnyák-horvát föderáció), amely bosnyák illetve horvát többségű kantonokat jelent, és a közigazgatásilag egységes Szerb Köztársaságból (Republika Srpska, vagyis Szerb Köztársaság). A két entitás között megosztott Brčko város és környéke, Brčkói Körzet tulajdonképpen közvetlen szövetségi igazgatás alatt áll. Mind a bosznia-hercegovinai állam, mind az entítások fővárosa Szarajevó, habár a Szerb Köztársaság kormányzati központja a gyakorlatban Banja Luka. A daytoni béke óta az ország nemzetközi ellenőrzés alatt áll, a hatalom az ENSZ-főképviselő (*High Representative*,

magyarul főmegbízottnak is fordítják) kezében összpontosul.

Mint az előző részben is röviden említettük, élnek bosnyákok az ország határain kívül is: a ma Szerbiához és Montenegróhoz (egykor egy, 2005 óta két külön állam) is tartozó Szandzsák területén. (Az elnevezés az ottomán török éra közigazgatási egysége volt, szó szerint zászlót jelent.)

Bosznia és a bosnyákok ma Törökország talán legkiemelkedőbb „célterülete”, nem csupán a Balkánon, hanem világviszonylatban is. A kulturális kapcsolatok mellett az elmúlt években a török gazdaság nagyágyúi is megjelentek az országban, mint például az idén több tucat fiókot megnyitott kormányközeli Ziraat Bank.

A törökök mellett az arabok sem tétlenkednek a szinte érintetlen, páratlan természeti gazdagságú területen. A boszniai Szerb Köztársaság „királyi” televíziója januárban sugárzott egy műsort, amely arról számolt be, hogy egyre több közel-keleti vásárol ingatlant vagy fektet be más módon pénzt a sokat szenvedett országba.⁵ Az érkezők elsősorban a fővárost, Szarajevót célozzák, de népszerűek az épülő autópálya melletti kisebb települések is. Szarajevó külvárosa gyakorlatilag hatalmas építési területté vált. Különösen sok arab érkezik a főváros egykor szerbek által lakott kerületeibe, az Ilidza és a Hadzici nevű városrészekbe. Azon a környéken, ahol évtizedekig a cirill betűs feliratok voltak a leggyakoribbak, újabban arabul olvashatók az épületek, üzletek, vendéglők, ügynökségek kiírásai. Az új tulajdonosok zöme közvetítők révén köti az üzleteket, akik azt mondják: az arabok elsősorban a nagy telkek iránt mutatnak érdeklődést, de nem vetik meg a kisebb családi birtokokat sem, különösen, ha azok a városon kívül, a folyók mellett találhatóak. Egy dolog fontos számukra:

⁵ A Közel-Kelet a Balkán felé veszi az irányt. *Magyar Hírlap* 2015. január 31.

lehesen építkezni. A helyi szerbek pedig kapva kapnak az alkalmon, hogy valaki hajlandó fizetni ingatlanjaikért, gondolkodás nélkül eladják azokat. Csupán 2013 első kilenc hónapjában mintegy 7500 kuvaiti állampolgár érkezett Boszniába. A helyi törvények nem teszik lehetővé, hogy magánszemélyek ingatlant vásároljanak az országban, a jogi személyek azonban minden különösebb nehézség nélkül megtehetik. A vagyonos idegenek tehát alapítanak egy céget és „szabad a pálya” előttük.

A Balkán másik – törökök által kiemelten támogatott – területével és népcsoportjával, az albánokkal hasonló a helyzet, hiszen a szintén szűznek számító területen egyre gyarapszik a török és arab befektetések száma. A sokáig igen elmaradott Macedónia (albánok lakta része), Albánia és Koszova (a terület albán neve) is erőteljes fejlődésnek indult az elmúlt években. Koszovában a külföldiek befektetéseit az USA is ösztönző támogatásokkal segíti.

A tárgyalt kérdéskörben, vagyis a Budapest–Isztambul–délszláv Balkán háromszögben talán egyetlen részleteiben ki nem fejtett, de mindenképp tisztázandó kérdés maradt, amely az elmúlt hónapokban a bevándorlási hullám miatt aktuálisabb, mint valaha: ez pedig az iszlám és európai jelenléte, egyszersmind a magyarság viszonya az iszlámhoz. Ez sok résztémánkhöz hasonlóan külön dolgozatok, vagy épp könyvek tucatjainak témája lehetne, ám nagyon aktuális akkor, amikor a kormánypárt politikusai és személyesen Orbán Viktor is azt állítják: az iszlámnak semmi keresnivalója Európában és lelkileg igen távol áll ez a vallás a kontinentstől. Orbán szavaira egyenesen a bosnyák főmufti reagált. Tudatlannak nevezte a magyar kormányfőt,

mire Orbán magyarországi látogatásra invitálta a vallási méltóságot (szokatlanul közvetlen módon: egyenesen a szarajevói nagykövet adta át a meghívót).

A kérdés megválaszolásaként, háromrészletes sorozatunkhoz nagyon is vágó cikkek és könyvek tucatjaiból most Balogh Bertalan, az Egyesült Államokban élő neves jobboldali író egy korszakos tanulmányából idéznénk,⁶ amely az egyik leginkább érthető és összefoglaló írás az iszlám, a jelenleg második legnagyobb európai világvallás mindenkori európai jelenlétéről.

„A reneszánszot is nagyrészt annak köszönheti Európa, hogy megismerkedett az iszlám világ kultúrájával. Az akkori Európa haladó képviselői kimondatlanul ugyan, de annál nyilvánvalóbb igyekezettel törekedtek arra, hogy elemezzék és megértsék azt, ami az arab-izlám civilizációt olyan magas színvonalra volt képes emelni. Nem okvetlenül másolni akarták azt, hiszen annak a bizonyos másságnak a gondolata állandóan ott kísértett, hanem meg akarták érteni, és a keresztény fölfogásnak megfelelő változatban gazdagítani Európa tudományos és művészi világát. Legközvetlenebbül Andalúzia kultúrája gazdagította Európát, hiszen Andalúzián keresztül jutott el Európa legtávolabbi részeibe is nemcsak az iszlám szelleme, hanem arab fordításban rengeteg görög, kínai és indiai tudományos, filozófiai és irodalmi mű is.

Andalúzia a világ csodája volt a 9. században. Az arabok, akik 711-ben szálltak partra spanyol földön, azzal a szándékkal érkeztek, hogy városkultúrát teremtenek az »új világban«, ahhoz hasonló, amit később a vadonatúj város, Bagdad (a béke városa) képviselt a legteljesebben, gazdasági, kereskedelmi, tudományos, kulturális és művészeti hatását Indiáig és Kínáig éreztetve.

⁶ Lásd http://baloghbertalan.blog.hu/2015/10/02/europa_es_az_iszlam. (Utoljára megtekintve: 2015. november 11.) Nem mellesleg könyv formájában is megjelent: Balogh Bertalan: *Európa és az iszlám. Cikkek, jegyzetek*. Budapest, 2003, Szenci Molnár Társaság.

Tervük sikerrel járt. Andalúzia városait csodaként emlegetik a krónikák. Egyikük például költeményben éneklie meg Malaga és Murcia arannyal szőtt selymeit, amelyek megszegyenítik a leghíresebb keleti kelméket is. Abadilla szőnyegeiért aranyban fizettek az Orienten. Granada különleges selyem ruháinak bársonyos ragyogásáról is énekek szóltak. Murcia intarziás bútorairól, csodás kelméiről, fémáruiról, aranyozott késeiről és ollóiról, üvegáruiról és aranyozott porcelánjairól volt még híres, mint gyártó és exportáló.

Andalúzia, azaz a mai Spanyolország alsó háromnegyede előbb az észak-afrikai emirátushoz tartozott, 756-ban azonban önálló emirátussá vált, és mint kalifátus, III. Abd-al-Rahman uralkodása alatt (912–961) virágzó nemzetté fejlődött. A csúcsot trónkövetője, II. Al-Hakam idején, 961 és 976 között érte el. Fölbomlott ugyan a kalifátus 1031-ban, de a kulturális élet úgyszólván változatlanul virágzott a városállamok (Sevilla, Almeria, Badijaz, Granada, Toledo, Malaga, Valencia) kiskirálysága idején, sőt, sok tekintetben új csúcsokat ért el. A városállamokra bomlás azonban katonailag okvetlenül meggyöngítette a korábban volt kalifátust. Előbb Toledót foglalta el VI. Alfonz, majd Valencia esett el. A keresztény támadásokat egy észak-afrikai muzulmán berber törzs állította meg egy időre, és alapította meg az Almoravida dinasztia (1095–1149), majd az Almohad dinasztia uralkodott 1149-től 1248-ig.

A 13. század végén a muzulmán uralom Granadára és Aljeciresre zsugorodott. Ekkor már alaposan visszahúzódóban volt az Európába áttérjedt iszlám befolyása (ma ismét terjed Európában és világszerte), majd később, amint a történelemből tudjuk, teljesen kiszorult spanyol földről, már ami a vallási térfoglalást illeti. A spanyol történelemírás azonban továbbra is tisztelettel beszél a régi időkről.

Aki ismeri a 9. századi Közép- és Észak-Európa gazdasági és kulturális viszonyait, valósággal ámul azon, hogy például Al-Andalúzban II. Abd-

al-Rahman idején (822–852) 30 millió lakosa volt. A nép több mint száz városban vagy város jellegű településen élt, híres kézműves, szövő, üveg és fémfeldolgozó ipara volt, valamint virágzó kereskedelem, sőt kötelező iskoláztatása is, ami együtt járt a 0 százalékos analfabetizmussal, míg Európában másutt az írni-olvasni tudás a papok privilégiuma volt.

Córdoba volt a nyugati világ legnagyobb városa akkoriban. Falai között 130000 háztartást számolt, 300 mecsetje volt, 28 külkerülete nyaralókkal, kertekkel váltott ki csodálatot. Az akkori világ ilyen másutt nem láthatott. A bagdadi kalifátusban bevált pénzügyi- és hitelpolitikát alkalmazva egy igen fejlett mezőgazdaságot hoztak létre. Az andalúziak családi farmokra és csatornázás-öntözésére alapoztak, és érdekes módon, az adózás azoknak kedvezett, akik használták az öntözőcsatornákat, mert így »többet tettek le a nép asztalára«. Az ilyenek 10 százalék helyett csak 5 százalékos adót fizettek. Gátak, csatornák, víztárolók, vízemelők jellemezték ezt a fajta mezőgazdaságot és egy produktív, amit Észak-Európa évszázadokig meg sem tudott közelíteni.

Sobasem fejlődött volna világelső ez az okosan szervezett gazdasági és kereskedelmi élet, ha nem műveltségre alapozódott lett volna. Bagdad is és Andalúzia is fölismerne ezt még a kezdet kezdetén. Így már I. Rayman épített (789-ben) egy hatalmas mecsetet a fővárosban, amit aztán a trónon őt követők sorra bővítettek. Nem csupán imádkozás helye volt ez a komplexum, vagy később a hasonló létesítmények sokasága, hanem tudományok tanításának színhelyei is voltak egyben, ahol a Korán tanulmányozása mellett írni-olvasni tanulhattak az emberek, valamint számtant, mértant, költészetet és ékesszólást.

A 9. században a mecsetek egyetemé fejlődtek. (Az első egyetem az európai kontinensen.) Valósággal vonzották ezek az egyetemek az akkori világ tanítóit és a magasabb tudásra szomjazó ifjúságot. Később akadémiák alapultak a mecsetek mellett szerte Andalúziában, csakúgy, mint Bagdadban

és Perzsiában, amelyek egyebekben könyvtárak, fordítóközpontok és csillagászati intézetek szerepét is betöltötték. Hakem a szegényebbek részére 27 alapfokú iskolát is létesített a főváros külterületein. Összesen 600 iskola működött Cordobában, ami a mai legnagyobb fővárosokról sem mondható el. Jellemző a kulturális színvonalra, hogy híres könyvtárában 400000 könyv volt található, és a feljegyzések szerint évente 6000 könyvet produkált, egyebekben fordításokat, perzsa, asszír és görög nyelvből. Tudnunk kell, hogy egy idegen nyelvből fordított könyv ára egyenlő volt a könyv súlyával, aranyban kifejezve. A papírkészítést a kínaiaktól tanulták el, és iparrá fejlesztették.

E kétségtelenül egységes humanista kultúra kialakulásában alapvető szerepe volt magának az arab nyelvnek, amelynek tiszta, irodalmi, sőt költői formája a Korán tanításával, tanulásával és verseinek szóbeli ismétlésével egy finoman művelt és általánosan írott és beszélt nyelvet teremtett a muszlim világban.

Dante szerint eszményi volt ez a mindenki által használt nyelv, mert egyetemes érvényű eszmék (Korán) közvetítésével formálódott tökéletessé. Nemcsak egységes nyelvet alakított ki a Korán mindennapos tanulmányozása és idézése, hanem a mai napig is megőrizte a nyelv tisztaságát.

Jellemző az akkori világ tudásszomjára, hogy úgyszólván iparrá vált az idegen könyvek fordítása. »Keresd a tudást akkor is, ha Kínában található« alapon számos tudós és fordító járta az akkori kultúrvilágot ősi kéziratok után kutatva, amelyeket azonnal lefordítottak és besoroltak a nagy könyvtárakba. Például a klasszikus görög tudósok és filozófusok művei mind »megjelentek« arab fordításban: Hippokratész, Galénosz, Platón, Arisztotelész, Ptolemaiosz, Euklidész, Arkhimédész... stb.

Az arab volt az általánosan használt nyelv a 9. században Andalúziában az ottani keresztények között is, sőt azután is töretlenül megmaradt az arab kultúra, hogy elfoglalták a keresztények Tole-

dót. Aragon és Kasztília királya például arab nőt vett feleségül, úgyszintén VII. Alfonz, valamint Bölcs Alfonz is (1226–1288). Nem tiltották be a »legyőzöttek« nyelvét, és kultúrájukat sem semmisítették meg a keresztény uralkodók, hanem latinra fordították le az arab nyelvű könyveket, a görög klasszikusoktól a Koránig, mind. Bölcs Alfonz uralkodása alatt nem csak latinra, hanem az úgynevezett lingua romana-ra és franciára is lefordították a műveket a toledói fordítóiskolában, amit Rajmond püspök alapított. Arab uralom alatt élő keresztények és keresztény uralom alatt élő arabok voltak az arab kultúra közvetítői, méghozzá meglepő harmóniában együttműködve egymással. Bölcs Alfonz például iskolát létesített, és abban az arab filozófus, Muhammad al-Riquiti tanított arabokat, keresztényeket és zsidókat. Ugyancsak alapított egy »általános« iskolát Sevillában, ahol arab és latin nyelven tanítottak természettudományt és filozófiát.

Szicília esete is érdekes és szokatlan. A normannok elfoglalták a szigetet 1091-ben, de a Hohenstaufenek sem gyökeresen új érárt kezdtek, hanem mindent átvettek és folytattak, amit korábbi arab uralkodóktól örököltek: nyelvet, építészetet, költészetet, tudományos műveket, sőt az öltözködés is arab stílusú maradt. Szicíliai Roger például általi engedélyhez kötötte az orvosok működését a Bagdadban kialakult normák szerint. II. Frigyes (1215–1250) Bagdadból hívott udvarába tudósokat, muzsikusokat és költőket. Jellemző, hogy arab öltözékben temettette el magát.

A pápának, IV. Incének nem nagyon tetszett ez. II. Rogert és Frigyeset úgy emlegették, mint Szicília megkeresztelkedett szultánjait. Frigyesre különösen haragudott a papság, mert ahelyett, hogy a kereszties hadjáratokban területeket foglalt volna vissza a muzulmánoktól, leginkább diplomáciai csevegést folytatott velük, különösen pedig filozófiai eszmecserékre »fecsérelte« az idejét. Mindamellet, egyetemet alapított Nápolyban, ahol például Aquinói Szent Tamás is tanult. Frigyes fia, aki melles-

leg képzett geometrikus volt, folytatta apja útját. Muszlimbarát magatartása miatt meg is kapta a pápai kiátkozást. De közben megismertette az arab kultúra gyöngyszemeit Párizssal és Velencével. A két kultúra végül megvetette az alapját a firenzei (Florentin) reneszánsznak. A két legfontosabb személy, akire mély hatással volt az arab kultúra, Lull és Dante volt. Keresztények lévén, nem azonosították magukat az iszlám vallással, de tökéletesen értették, és nagyra tartották az arab kultúra értékeit, lényegét és szépségét, és ez nyilvánvalóvá is vált további munkásságukban. Dante például hangsúlyozta, ha nem is nevezte nevén a gyereket, hogy van Európában egy nyelv, amely finomabb és magasabb rendű az itáliai tájszólásoknál. Könynyű volt kitalálni, hogy melyikre gondolt. Arra törekedett, hogy létrejöjjön egy egységes itáliai nyelv, Frigyes Sziciliájának és Palermónak a nyelvét tette meg példának. A mai olasz nyelv tehát (struktúrájában) igen »arabos« alapokból fejlődött ki. A spanyol költők és az olasz földi trubadúrok voltak ennek a nyelvnek a terjesztői. Az újfajta költészetnek tehát a formai mintája az arab költészet volt. Az volt ennek a kornak a különös érdekessége, hogy noha két idegen civilizáció találkozott, egyik sem akarta kioltani a másikat. Találkozás volt ez inkább, semmint ütközés, legalábbis kulturális vonalon. Sőt, mindkét fél a maga módján azon volt, hogy érvényesüljön a kétségtelenül magasabb civilizáció, a muszlim. A hittérítés, természetesen, a kereszténység tipikus törekvése volt akkor is, de ennek a törekvésnek a legfőbb keresztény képviselője, a szicíliai születésű Lull is határozottan elnevezte az erőszakos formájának még a gondolatát is. Anyanyelve arab volt, de mentorának, a barcelonai dominikánus Raymond Pennifordnak a tanácsára Párizsban is tanult, majd Majorkára visszavonulva a görög filozófusokat tanulmányozta, valamint az andalúziai arab misztikusok munkáit.

E kétoldali ismeretekkel fölverte, ész alapon, a világos érvek dialógusában akarta a muszlimo-

kat meggyőzni a keresztény felfogás magasabb rendű voltáról. Tehát, ész alapon, dialógusban, nem pedig erőszakkal. Legnagyobb sajnálatára azonban, nem sikerült neki tömegeket megtéríteni, noha több muszlim országban próbálkozott. Keserűen csalódott emberként halt meg. De elért annyit, hogy a katalán király, 1276-ban, pápai jóváhagyással misszionárius iskolát létesített Majorkán, ahol Lull fölfogásának megfelelően képeztek ki misszionáriusokat, azaz a tanítványok más vallási szférák nyelven tanultak (például görög, héber és arab nyelven), hogy majdan barátokként vegyülhessenek el az idegenek között.

Lull sürgetésére hasonló iskolák alapultak Rómában, Bolognában, Párizsban és Oxfordban is. Ezek az iskolák keresztül jutottak el a Korán tanai mesze az arab szférán túlra. Látván a katalán nyelv szegényességét, arra is törekedett Lull, hogy az arab nyelv gazdagságához hasonlóvá tegye

A képek a szarajevói Novembar Galéria gyűjteményéből származnak

azt. Beszédeiben és írásaiban szándékosan alkalmazta az arab nyelv fordulatait. A katalán nyelv ma is más, és – főleg a katalánok szerint – sokkal gazdagabb, mint a mindennapi spanyol nyelv.

Dante összekötő-munkájára is a kereszténység nemesebb voltának a bizonyítása jellemző, mégpedig indirekt, nem támadó, hanem elvi alapon. Kitűnően ismerte ő is az arab nyelvet, nagy tisztelője volt az arab filozófusoknak is, mint például Al-Kinfinnek, Al-Farabinnak, Ibn Szinának, Ibn Arabinnak és másoknak, de ugyanakkor tisztában volt a görög filozófusok munkáival is. Dante munkássága maga volt a két kultúrvilág szintézise, ám keresztény felhanggal. Az egyik lényeges különbség az iszlám és a keresztény filozófia között egyfelől az egyetlen Allah imádata, másfelől pedig a szentháromság vallása. Jellemző a keresztény »felhangra«, hogy például az Isteni Színjáték is hármasság felépítésű: pokol, tisztítóüz, Paradicsom, mintegy ezzel is utalván arra, hogy a teljességet csak hármasság tud igazán kifejezni. Abban is különbözik a két vallási felfogás, hogy míg az iszlám szerint a paradicsom, vagyis a teljes megvilágosulás csak meditációs úton lehetséges, a keresztény Dante szerint a Paradicsomhoz vezető út az emberi elme fejlődési folyamata, amelyben tudományos felfedezések útján fokról-fokra jut el az ember az univerzális isteni törvények fölismeréséig. Azaz, az ember mindjobban fölismeri a Teremtés törvényeit a tudományos felfedezések sorozatában. Szerinte az ember maga éli és bizonyítja az egységet az elme és a Teremtés bölcsessége között. Mármint, a keresztény ember. Ebben a folyamatban az isteni bölcsesség feltárulása és fölismerése a lényeges, mint a tudományos fölismerések függvénye, míg az iszlám meditációval jut el az Isten közelébe. A fonákság ebben az, hogy voltaképpen a tudományos fölismerések fontossága volt az iszlám világ érdeklődésének a központjában. Ne feledjük a mottójukat: »keresd a tudást, ha akár

Kínáig is kell menned érte«. Mindenesetre, mint hogy Dante a kereszténység magasabbrendűségét hirdette, roppant rokonszenvenné is vált a kereszténység képviselői előtt. Hihetetlen gyorsasággal terjedtek művei, és ezzel Dante újszerű nyelvezete is, valamint az erkölcsi és világnézeti rendszer, amit művei sugároztak.

Jellemző Dante népszerűségére és fontosságára, hogy keresztény templomokban (minthogy akkoriban a Biblia ritkaságszámba ment) az Isteni Színjáték szövege és annak magyarázata a misék rendszeres része volt Firenzében a 14–15. században, pontosan olyan módon, ahogy a Korán verseinek idézése rendszeres a muszlimok imaházaiban.

Leonardo da Vinci például, kívülről tudta az Isteni Színjátékot. Az a fölfogás, miszerint az ember mint Isten képmására teremtett individuum a tudás és fölfedezések útján járva érkezik csak el a megvilágosuláshoz, a tökélyhez, az isteni rend fölismeréséhez, nem csupán a keresztény vallásnak adott eszmei keretet, hanem teret nyitott a reneszánsz embernek, azaz a szellem új irányú mohó fejlődésének, vagyis magának a reneszánsz számára. A reneszánsz tehát éppen a két kultúrkör dialógusában jött létre, és ebből azt is láthatjuk, hogy noha különböző kultúrkörök, mint például napjainkban is, mint antagonisztikus egységek állnak egymással szemben, a megoldás mégsem szükségszerűen és csakis a fegyver kell legyen. Dialógus is van a világon!

Így utólag, megkérdezheti magától az ember, hogy a keresztények végső győzelme után mennyivel lett jobb világ Ibériában.”

És ahogyan az úgynevezett menekültválság után, most is jogosan kérdezhetjük: mennyivel lettek jobbak a „keleti nyitás” és a keresztény-iszlám közeledés esélyei az elmúlt hónapok primitív és vulgáris össznépi iszlámgyűlölő kampánya után?